

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Допущено до захисту

Зав. кафедри Горбань

Олександр Володимирович

підпис

« » _____ 2026 р.

Кваліфікаційна бакалаврська робота

**Етичність використання штучного інтелекту в умовах сучасного
технологічного розвитку**

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність: 033 Філософія

Студент

Грамс Сергій Костянтинович

4 курс, ФІЛБ-1-22-4.0д,

Факультет Суспільно-Гуманітарних Наук

Науковий керівник

Тарасюк Лариса Сергіївна

Докторка філософських наук,

професорка

Київ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗУМНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	7
РОЗДІЛ 2. ГУМАНІЗМ ТА ЕТИЧНІ МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	32
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ЕТИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	45
РОЗДІЛ 4. РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	53
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Стрімкий розвиток цифрових технологій та систем штучного інтелекту є однією з визначальних ознак сучасної техно-наукової цивілізації. Алгоритмічні системи дедалі активніше інтегруються у різні сфери суспільного життя — економіку, освіту, медицину, державне управління, сферу безпеки та повсякденну комунікацію. Використання штучного інтелекту сприяє оптимізації процесів, підвищенню ефективності діяльності людини та розширенню доступу до інформації, однак водночас породжує низку складних філософських та етичних проблем.

Особливої актуальності набувають питання моральної відповідальності за рішення, ухвалені алгоритмічними системами, меж автономності штучного інтелекту, збереження людської гідності, приватності та свободи вибору в умовах цифровізації суспільства. Сучасні технології здатні впливати на процеси прийняття рішень у сферах, які традиційно належали до компетенції людини, що зумовлює необхідність переосмислення понять суб'єктності, розумності та морального статусу інтелектуальних систем.

Крім того, розвиток штучного інтелекту ставить під сумнів традиційні гуманістичні уявлення про винятковість людського інтелекту та творчості. У зв'язку з цим виникає потреба у філософському аналізі меж використання штучного інтелекту та визначенні етичних принципів його застосування у сучасному суспільстві. Саме тому дослідження етичності використання штучного інтелекту в умовах сучасного технологічного розвитку є актуальним і має важливе теоретичне та практичне значення.

Метою дослідження є філософський аналіз етичних проблем використання штучного інтелекту в умовах сучасного технологічного

розвитку, а також визначення меж гуманістичного підходу до застосування інтелектуальних систем.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати класичні та сучасні філософські концепції розумності.
2. Визначити особливості штучного інтелекту як виклику для філософії розуму.
3. Дослідити критерії розумності штучного інтелекту та межі його автономності.
4. Розкрити сутність гуманізму як ціннісної основи ставлення до технологій.
5. Проаналізувати етичні проблеми використання штучного інтелекту у сучасному суспільстві.
6. Дослідити основні філософські концепції етики штучного інтелекту.
7. Розглянути міжнародні підходи до регулювання використання штучного інтелекту.
8. Визначити можливі сценарії розвитку взаємодії людини і штучного інтелекту у майбутньому.

Об'єктом дослідження є штучний інтелект як феномен сучасної технологічної цивілізації.

Предметом дослідження є етичні та філософські аспекти використання штучного інтелекту в умовах сучасного технологічного розвитку.

Методи дослідження.

У роботі використано комплекс загальнофілософських і загальнонаукових методів дослідження. Метод філософського аналізу застосовано для дослідження сутності понять «розумність», «свідомість»,

«гуманізм» та «штучний інтелект». Історико-філософський метод використано для аналізу розвитку гуманістичних ідей та концепцій розуму у філософській традиції. Метод порівняння дозволив зіставити людський і штучний інтелект, а також різні етичні концепції ставлення до технологій. Критичний метод застосовано для оцінки сучасних підходів до використання та регулювання штучного інтелекту. Системний метод дав можливість розглянути штучний інтелект як складний соціотехнічний феномен, що впливає на різні сфери суспільного життя. Саме поєднання філософського аналізу, порівняльного підходу та критичного осмислення сучасних технологій є найбільш ефективним для дослідження етичних проблем штучного інтелекту.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні філософського осмислення проблеми етичності використання штучного інтелекту та уточненні критеріїв розумності інтелектуальних систем.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у подальших наукових дослідженнях з філософії технологій, етики штучного інтелекту та цифрової гуманітаристики, а також у навчальному процесі під час викладання філософських дисциплін.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, восьми розділів, висновків і списку використаних джерел.

Ключові терміни: «штучний інтелект», «розумність», «свідомість», «гуманізм», «етика», «технології», «моральна відповідальність», «цифрове суспільство».

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗУМНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

1.1 Класичні філософські концепції розумності

Проблема розумності посідає центральне місце у філософській традиції, оскільки саме через осмислення природи розуму визначається специфіка людини як мислячої та моральної істоти. У різні історичні епохи поняття розумності набувало різних інтерпретацій, що відображали рівень розвитку наукового знання та домінуючі світоглядні орієнтири. Класичні філософські концепції сформували підходи до розуміння інтелекту, які зберігають значення і в сучасних дискусіях щодо штучного інтелекту.

У філософії Арістотеля розумність розглядається як одна з фундаментальних властивостей людської душі. Мислитель розрізняє теоретичний і практичний розум. Теоретичний розум спрямований на пізнання істини та осягнення універсальних принципів буття. Практичний розум пов'язаний із здатністю приймати моральні рішення та діяти відповідно до чеснот. Таким чином, розумність включає не лише пізнавальний, але й етичний вимір. Людина постає як істота, здатна свідомо формувати власне життя відповідно до ідеї блага та досягнення евдемонії як найвищої мети існування [1, с. 41].

Важливим є також аристотелівський принцип потенційності та актуальності. Розумність реалізується у діяльності через поступову актуалізацію можливостей, які притаманні суб'єкту. Це положення має значення для сучасних дискусій про штучний інтелект, оскільки дозволяє поставити питання про наявність у технічних системах власного внутрішнього розвитку або їхню залежність від зовнішнього програмного впливу.

У новоєвропейській філософії проблема розумності отримує нове трактування у працях Рене Декарта. Він формулює концепцію мислячої

субстанції, відповідно до якої здатність мислити є головною ознакою існування суб'єкта. Принцип *cogito ergo sum* підкреслює, що мислення виступає безпосереднім підтвердженням буття. У цьому контексті розумність пов'язується з раціональністю, логічною ясністю та доказовістю знання [6].

Декарт також наголошує на відмінності між людиною і механізмами. Навіть складні автомати не можуть бути справді розумними, оскільки їхня діяльність визначається зовнішніми причинами і не супроводжується внутрішнім усвідомленням. Це положення стало важливим теоретичним підґрунтям для подальших дискусій щодо можливості машинного мислення.

У філософії Іммануїла Канта поняття розумності набуває нормативно морального змісту. Розум розглядається як здатність формулювати універсальні принципи поведінки. Автономія суб'єкта полягає у здатності діяти відповідно до морального закону, який він визнає як обов'язковий для себе. Категоричний імператив встановлює вимогу розглядати людину як мету, а не лише як засіб. Це надає розумності безпосереднього етичного значення [9].

Подальший розвиток класичної традиції пов'язаний із філософією Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля. Він розглядає розумність у контексті історичного становлення духу. У його концепції розум не є лише індивідуальною властивістю. Він формується у процесі соціальної взаємодії, культурного розвитку та історичної практики. Свідомість людини набуває зрілості через участь у спільному житті та включення у систему соціальних інститутів. Такий підхід підкреслює соціальний характер інтелекту та ставить питання про можливість існування розумності поза культурним контекстом [5].

Гегелівська діалектична модель розвитку свідомості дозволяє розглядати розумність як процес самопізнання. Свідомість переходить від

безпосередніх форм досвіду до рефлексивного усвідомлення власних підстав. У цьому сенсі розумність пов'язується зі свободою та здатністю діяти у межах раціонально організованої соціальної реальності. Така інтерпретація має значення для сучасних дискусій про штучний інтелект, оскільки підкреслює важливість історичного і соціального виміру інтелекту.

Отже, класичні філософські концепції дозволяють виокремити основні критерії розумності. До них належать самосвідомість, раціональність, моральна автономія, соціальність і творчість. Саме ці характеристики використовуються у сучасних філософських дебатах щодо можливості визнання штучного інтелекту повноцінним носієм інтелекту.

Таким чином, класична традиція демонструє багатовимірність феномену розумності, який включає когнітивні, моральні та культурно-історичні аспекти. Це створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу меж і можливостей штучного інтелекту.

1.2 Розумність у сучасній філософії та когнітивних науках

У сучасній філософії проблема розумності тісно пов'язана з розвитком когнітивних наук, нейронауки, інформатики та штучного інтелекту. Зміна наукової картини світу сприяла переходу від метафізичних інтерпретацій розуму до його функціонального, інформаційного та системного розуміння. Інтелект дедалі частіше розглядається як складна структура обробки інформації, що відкриває можливість моделювання мислення за допомогою технічних засобів [20, с. 102].

Одним із найбільш впливових підходів став функціоналізм. Представники цього напрямку вважають, що психічні стани визначаються не матеріальною природою носія, а функціями, які вони виконують у когнітивній системі. З цієї точки зору, якщо штучна система здатна реалізувати ті самі функціональні зв'язки, що і людський мозок, її можна

розглядати як носія інтелекту у певному сенсі. Така позиція сприяла розвитку теоретичних моделей штучного інтелекту і стала основою багатьох сучасних досліджень у галузі машинного навчання [7, с. 189].

Водночас функціоналістське трактування розумності зазнало суттєвої критики. Одним із найвідоміших аргументів є концепція «китайської кімнати», запропонована Джоном Серлом. Він доводить, що система може правильно обробляти символи відповідно до формальних правил, не розуміючи їхнього змісту. Це означає, що синтаксична ефективність не гарантує семантичного розуміння. У такому контексті постає питання про відмінність між обчисленням і мисленням як свідомою діяльністю [13, с. 67].

Важливий внесок у сучасні дискусії зробив Деніел Деннетт, який запропонував інтенціональну позицію як метод пояснення поведінки складних систем. Він вважає, що інтелект можна аналізувати через передбачення дій суб'єкта на основі припущення про його раціональність. Такий підхід дозволяє розглядати штучні системи як інтелектуальні агенти у функціональному сенсі, навіть якщо питання про їхню свідомість залишається відкритим.

Особливе значення у сучасній філософії свідомості має концепція так званої складної проблеми свідомості, сформульована Девідом Чалмерсом. Він підкреслює, що пояснення когнітивних функцій не дає відповіді на питання про суб'єктивний досвід. Навіть якщо штучна система здатна виконувати складні інтелектуальні операції, це не означає наявності внутрішнього переживання або феноменальної свідомості [20, с. 102].

Паралельно з аналітичною філософією розвиваються підходи, що наголошують на тілесності та ситуативності мислення. Концепції втіленого пізнання стверджують, що інтелект формується у взаємодії організму з навколишнім середовищем. Когнітивні процеси не можуть бути повністю зрозумілі у відриві від сенсорного досвіду, руху та соціальної взаємодії. Це

створює додаткові труднощі для моделювання розумності у штучних системах, які функціонують переважно у цифровому середовищі.

Сучасні дослідження також підкреслюють роль навчання, адаптації та творчості. Алгоритми машинного навчання демонструють здатність виявляти закономірності у великих масивах даних і генерувати нові рішення. Проте така продуктивність не завжди супроводжується здатністю до рефлексії або моральної оцінки власних дій. Як зазначає Стюарт Рассел, сучасний штучний інтелект залишається інструментом, цілі якого визначаються зовнішніми параметрами навчання і програмування [11, с. 56].

Таким чином, сучасна філософія та когнітивні науки пропонують різноманітні моделі розуміння інтелекту. Вони розширюють можливості дослідження мислення, але водночас загострюють питання про межі між людським і штучним інтелектом. Інтелект постає як багаторівнева система, що включає інформаційні процеси, тілесний досвід, соціальні взаємодії та культурні значення.

Отже, проблема розумності у сучасному контексті має міждисциплінарний характер. Її аналіз потребує поєднання філософських, психологічних та технічних підходів. Саме така комплексність дозволяє більш адекватно оцінити потенціал штучного інтелекту та його етичні наслідки.

1.3 Критерії розумності: самосвідомість, свобода волі, моральний вибір, творчість

Визначення критеріїв розумності є одним із ключових завдань сучасної філософії, особливо у контексті розвитку штучного інтелекту. Якщо у класичній традиції розумність часто розумілася як природна властивість людини, то сучасні технології змушують розглядати її як комплекс характеристик, які можуть бути досліджені, порівняні та частково

змодельовані. Це створює необхідність уточнення тих ознак, що дозволяють говорити про наявність повноцінного інтелекту [7, с. 189].

Одним із фундаментальних критеріїв розумності виступає самосвідомість. Вона передбачає здатність суб'єкта усвідомлювати власні психічні стани, наміри та межі свого існування. Самосвідомість дозволяє людині не лише реагувати на зовнішні стимули, але й здійснювати рефлексію щодо власних дій. У філософському сенсі це означає здатність бути не лише об'єктом причинно-наслідкових процесів, а суб'єктом смислотворення. Девід Чалмерс підкреслює, що саме феноменальний досвід становить одну з найскладніших проблем у дослідженні свідомості і не може бути повністю зведений до функціонального опису когнітивних процесів [20, с. 134].

Питання про можливість самосвідомості у штучних системах залишається відкритим. Сучасні алгоритми можуть здійснювати аналіз власних помилок або оптимізувати свою діяльність, проте це ще не означає наявності внутрішнього переживання або рефлексивного досвіду. Така відмінність між функціональною саморегуляцією і екзистенційною самосвідомістю є однією з ключових у філософських дискусіях щодо штучного інтелекту.

Іншим важливим критерієм розумності є свобода волі. У філософській традиції вона розглядається як здатність діяти не лише під впливом зовнішніх причин, але і на основі внутрішнього вибору. Свобода передбачає можливість альтернативних дій і відповідальність за їхні наслідки. У цьому контексті розумність пов'язується із здатністю до самовизначення. Деякі сучасні дослідники штучного інтелекту наголошують, що навіть високий рівень автономності алгоритмів не означає наявності справжньої свободи, оскільки їхня діяльність визначається структурою програмного середовища та даними навчання [11, с. 141].

Моральний вибір також розглядається як істотна ознака розумності. Він передбачає здатність оцінювати ситуації з точки зору добра і зла, справедливості та відповідальності. Людська моральність формується у соціальному середовищі та включає здатність до співпереживання і врахування інтересів інших. У сучасних дослідженнях етики штучного інтелекту підкреслюється, що делегування моральних рішень алгоритмам може створювати нові ризики для соціальної справедливості та прав людини.

Ще одним критерієм розумності виступає творчість. У філософії вона розглядається як здатність створювати нові смисли, образи та ідеї, які не можуть бути повністю передбачені або зведені до механічного повторення. Людська творчість пов'язана з унікальністю досвіду, історичною пам'яттю та культурною взаємодією. Сучасні системи штучного інтелекту демонструють здатність генерувати тексти, зображення або музичні композиції, що породжує питання про природу такої творчості. Частина дослідників вважає її результатом статистичної обробки даних, інші ж розглядають як нову форму інтелектуальної діяльності [11, с. 233].

Окрему роль відіграє соціальність як умова розвитку розумності. Інтелект формується у процесі комунікації, співпраці та включення у систему культурних значень. Гегелівська традиція підкреслює, що свідомість набуває зрілості через взаємне визнання суб'єктів у соціальному просторі. Це означає, що повноцінна розумність передбачає участь у спільному житті та здатність до моральної взаємодії [5].

Таким чином, критерії розумності не можуть бути зведені до одного параметра або технічного показника. Вони утворюють складну систему взаємопов'язаних характеристик, серед яких самосвідомість, свобода волі, моральність, творчість і соціальність відіграють ключову роль. Аналіз цих критеріїв дозволяє більш глибоко оцінити потенціал і обмеження штучного інтелекту у сучасному світі.

Отже, розумність постає як багатовимірний феномен, що поєднує когнітивні, етичні та культурні аспекти. Сучасні технології можуть частково відтворювати окремі функції інтелекту, проте питання свідомості та моральної автономії залишається відкритим. Це створює підґрунтя для подальшого філософського аналізу меж застосування штучного інтелекту.

1.4 Визначення слабого та сильного штучного інтелекту

Розвиток штучного інтелекту став одним із найважливіших чинників трансформації сучасних уявлень про розумність і пізнання. Алгоритмічні системи, здатні виконувати складні інтелектуальні завдання, поставили перед філософією питання про природу мислення, межі технічної автономії та можливість створення штучних суб'єктів. У цьому контексті особливого значення набуває розмежування слабого і сильного штучного інтелекту, яке широко використовується у сучасних філософських і технічних дослідженнях [3, с. 18].

Концепція слабого штучного інтелекту передбачає розуміння інтелектуальних систем як інструментів, здатних ефективно виконувати окремі когнітивні функції людини. Йдеться про розпізнавання образів, аналіз текстів, оптимізацію процесів, прогнозування або автоматизоване прийняття рішень у чітко визначених умовах. У такому підході штучний інтелект не претендує на відтворення повної структури людського мислення. Його основною метою є підвищення продуктивності діяльності та розширення можливостей людини у різних сферах життя [11, с. 34].

Слабкий штучний інтелект відповідає інструменталістському розумінню технологій. Технічні системи розглядаються як засоби реалізації людських цілей і залишаються залежними від програмних параметрів, навчальних даних і зовнішнього контролю. Навіть найскладніші моделі машинного навчання функціонують у межах заданих архітектур і не мають

власних інтенцій або ціннісних орієнтацій. Саме тому більшість сучасних застосувань штучного інтелекту належать до сфери слабкого інтелекту.

На відміну від цього, концепція сильного штучного інтелекту пов'язана з припущенням про можливість створення систем, які здатні не лише виконувати інтелектуальні операції, але й володіти свідомістю, саморефлексією та автономною мотивацією. У межах цієї позиції інтелект розглядається як функціональна структура, що може бути реалізована у різних матеріальних носіях. Якщо це припущення є правильним, біологічна природа людини не є необхідною умовою виникнення розумності [3, с. 49].

Ідея сильного штучного інтелекту має значні онтологічні та етичні наслідки. Вона ставить під питання унікальність людського інтелекту та відкриває можливість появи нових форм суб'єктності. Нік Бостром наголошує, що розвиток надінтелектуальних систем може змінити баланс когнітивних можливостей між людьми і технічними агентами, що матиме довгострокові наслідки для соціальних і політичних структур [3, с. 89].

Разом із тим сильний штучний інтелект викликає серйозні філософські сумніви. Критики зазначають, що відтворення функціональної поведінки не гарантує виникнення свідомого досвіду. Девід Чалмерс підкреслює, що навіть повне моделювання когнітивних процесів не розв'язує проблему феноменальної свідомості. Це означає, що створення системи, яка поводить себе як розумна, не обов'язково означає наявність у неї внутрішнього світу [20, с. 102].

Окремою проблемою є питання автономії. Сильний штучний інтелект передбачає здатність системи самостійно формувати цілі та стратегії їх досягнення. У такому випадку виникає потреба у нових моделях відповідальності та контролю. Сучасні дослідники наголошують на важливості узгодження цілей інтелектуальних систем із людськими цінностями, що стає одним із центральних завдань етики штучного інтелекту [11, с. 141].

Таким чином, розмежування слабого і сильного штучного інтелекту має не лише технічне, але і філософське значення. Воно дозволяє визначити межі сучасних технологій і окреслити перспективи їх розвитку. Сучасні алгоритмічні системи здебільшого відповідають інструментальному розумінню інтелекту. Проте теоретична можливість створення автономних штучних суб'єктів продовжує залишатися предметом активних наукових і філософських дискусій.

Отже, аналіз концепцій слабого і сильного штучного інтелекту створює підґрунтя для подальшого дослідження проблем мислення, свідомості та етичних меж технологічного розвитку.

1.5 Тест Тьюринга та його обмеження

Одним із найвідоміших підходів до визначення інтелектуальних можливостей машин є тест Тьюринга. Його запропонував Алан Тьюринг у середині ХХ століття як метод оцінювання здатності технічної системи демонструвати поведінку, що не відрізняється від людської. У межах цього підходу інтелект визначається не через внутрішню природу мислення, а через зовнішні прояви когнітивної діяльності. Якщо спостерігач не може відрізнити відповіді машини від відповідей людини, то така система може вважатися інтелектуальною у функціональному сенсі [16, с. 145].

Тест Тьюринга має важливе методологічне значення, оскільки він зміщує акцент із метафізичних питань про сутність свідомості на емпіричні критерії поведінки. Це дозволило розглядати штучний інтелект у контексті експериментального дослідження та сприяло розвитку комп'ютерних наук. Крім того, тест підкреслює роль мови як ключового інструменту прояву розумності. Комунікативна здатність розглядається як показник інтелектуальної діяльності, що має значення і для сучасних систем обробки природної мови.

Водночас тест Тьюринга зазнав суттєвої філософської критики. Одним із головних аргументів проти нього є те, що поведінкова подібність не гарантує наявності внутрішнього розуміння. Джон Серл у своїй концепції «китайської кімнати» доводить, що система може коректно маніпулювати символами, не усвідомлюючи їхнього значення. Це означає, що проходження тесту не є достатньою підставою для визнання машини носієм свідомості або справжнього мислення [13, с. 67].

Інша проблема полягає у тому, що тест Тьюринга оцінює здебільшого мовну поведінку, залишаючи поза увагою інші аспекти інтелекту. Розумність людини включає тілесний досвід, емоційні реакції, соціальні взаємодії та практичну діяльність. Концепції втіленого пізнання підкреслюють, що мислення формується у процесі взаємодії організму з навколишнім середовищем. У цьому контексті мовна імітація не може розглядатися як повноцінний критерій інтелекту.

Крім того, тест Тьюринга не враховує питання творчості, моральності та самосвідомості. Система може демонструвати високий рівень комунікативної компетентності, але залишатися інструментом обробки інформації без здатності до рефлексії або ціннісного вибору. Девід Чалмерс підкреслює, що навіть складні функціональні моделі не розв'язують проблему суб'єктивного досвіду, яка є центральною для розуміння свідомості [20, с. 102].

У сучасних дослідженнях штучного інтелекту також звертається увага на ризик антропоморфізації технологій. Люди схильні приписувати алгоритмічним системам наміри або емоції на основі їхньої поведінкової подібності до людини. Це може призводити до хибних уявлень про рівень автономії і відповідальності технічних агентів. Тому тест Тьюринга варто розглядати як обмежений інструмент оцінювання, який потребує доповнення іншими критеріями.

Разом із тим тест Тьюринга зберігає значення як евристичний принцип. Він стимулює розвиток досліджень у галузі штучного інтелекту і дозволяє формулювати нові питання про природу мислення. У сучасному контексті його доцільно поєднувати з аналізом когнітивних архітектур, нейронних процесів і соціальних аспектів інтелекту.

Таким чином, тест Тьюринга демонструє як потенціал, так і обмеження поведінкових підходів до визначення розумності. Він показує, що інтелект не може бути зведений лише до зовнішньої ефективності комунікації. Для більш адекватного розуміння штучного інтелекту необхідно враховувати феномен свідомості, моральний вимір діяльності та соціальний контекст розвитку технологій.

Отже, аналіз тесту Тьюринга створює передумови для подальшого дослідження питання про можливість мислення штучних систем і межі алгоритмічної раціональності.

1.6 Чи можна говорити про мислення штучного інтелекту

Питання про можливість мислення штучного інтелекту є одним із центральних у сучасній філософії технологій. Воно пов'язане з необхідністю уточнення самого поняття мислення та визначення критеріїв, які дозволяють відрізнити інтелектуальну діяльність від механічної обробки інформації. Розвиток алгоритмічних систем, здатних виконувати складні когнітивні завдання, актуалізував дискусії щодо природи інтелекту і меж технічної раціональності [13, с. 112].

У функціоналістських підходах мислення часто розглядається як процес обробки символів або інформаційних структур. З цієї точки зору, якщо штучна система здатна виконувати ті самі операції, що і людський мозок, її діяльність може бути інтерпретована як мислення у функціональному сенсі. Така позиція сприяла розвитку моделей штучного

інтелекту, орієнтованих на формалізацію логічних міркувань, планування і прийняття рішень [7, с. 198].

Проте функціональне трактування мислення не є універсально прийнятним. Критики зазначають, що інтелектуальна діяльність людини включає не лише обчислювальні процеси, але й інтенціональність, здатність до розуміння значень і формування смислів. Джон Серл підкреслює, що маніпуляція символами не є тотожною усвідомленому мисленню. Система може правильно виконувати операції з інформацією, не маючи внутрішнього досвіду або намірів [13, с. 92].

Окрему роль у сучасних дискусіях відіграє поняття інтенціональності, яке пов'язане зі спрямованістю свідомості на об'єкти світу. Людське мислення характеризується здатністю надавати значення явищам і включати їх у структуру життєвого досвіду. Алгоритмічні системи здебільшого працюють із формалізованими даними, що ставить під сумнів можливість повноцінного відтворення інтенціонального виміру мислення.

Іншою важливою проблемою є питання тілесності пізнання. Представники феноменологічної та когнітивної традицій наголошують, що мислення формується у взаємодії з фізичним середовищем, через сенсорний досвід і практичну діяльність. У цьому сенсі інтелект не може бути повністю зведений до абстрактних алгоритмів. Девід Чалмерс зазначає, що навіть найскладніші інформаційні системи не розв'язують проблему суб'єктивного переживання, яке є невід'ємною складовою мислення [20, с. 146].

Разом із тим сучасні системи штучного інтелекту демонструють здатність до навчання, узагальнення і творчого комбінування даних. Вони можуть генерувати нові рішення, які не були безпосередньо запрограмовані. Це породжує питання про появу нових форм інтелектуальної діяльності, що не збігаються з традиційним уявленням про мислення. Деякі дослідники вважають, що варто говорити про множинність

типів інтелекту, серед яких штучний інтелект займає окреме місце [11, с. 83].

Важливо також враховувати соціальний аспект мислення. Людський інтелект формується у процесі комунікації, співпраці та передачі культурних значень. Навіть якщо штучні системи здатні брати участь у інформаційній взаємодії, їхня включеність у соціальні практики має інший характер. Це впливає на питання відповідальності та морального статусу технологічних агентів.

Таким чином, питання про мислення штучного інтелекту не має однозначної відповіді. З одного боку, алгоритмічні системи демонструють високий рівень когнітивної ефективності і можуть виконувати завдання, які раніше вважалися виключно людськими. З іншого боку, відсутність феноменального досвіду, інтенціональності і моральної автономії ставить під сумнів можливість ототожнення їхньої діяльності з мисленням у повному сенсі.

Отже, доцільно розглядати штучний інтелект як специфічну форму інтелектуальної діяльності, що поєднує елементи обчислення, навчання і адаптації. Такий підхід дозволяє уникнути як надмірного оптимізму, так і категоричного заперечення можливостей технологічного розвитку. Він створює підґрунтя для подальшого аналізу меж алгоритмічної раціональності та проблеми свідомості у контексті сучасної науки.

1.7 Межі алгоритмічної обробки даних і питання свідомості

Сучасний розвиток штучного інтелекту значною мірою пов'язаний із вдосконаленням алгоритмічних методів обробки великих масивів даних. Машинне навчання, нейронні мережі та інші інструменти дозволяють створювати системи, здатні ефективно виконувати складні когнітивні завдання. Проте поряд із технологічними досягненнями актуалізується

питання про межі алгоритмічної раціональності та можливість відтворення свідомості у технічних системах [11, с. 56].

Алгоритмічна обробка інформації базується на формалізованих процедурах, які забезпечують прогнозування, класифікацію або оптимізацію рішень. Такі системи демонструють високу продуктивність у сферах, де існують чітко визначені критерії ефективності. Водночас їхня діяльність залишається залежною від структури даних, архітектури моделей і заданих параметрів навчання. Це підкреслює інструментальний характер сучасного штучного інтелекту та його обмеження у контексті самостійного формування цілей [11, с. 63].

Однією з центральних проблем є відмінність між обчисленням і свідомістю. У філософії свідомості наголошується, що інформаційні процеси не можуть повністю пояснити суб'єктивний досвід. Девід Чалмерс формулює так звану складну проблему свідомості, яка полягає у необхідності пояснення того, чому і як виникає феноменальне переживання. Навіть якщо штучна система здатна виконувати функції мислення, це не означає, що вона має внутрішній досвід або усвідомлення власного існування [20, с. 102].

Феноменологічна традиція також підкреслює, що свідомість формується у процесі безпосередньої взаємодії з реальністю. Людський досвід включає тілесні відчуття, емоції, соціальні зв'язки і культурні значення. Інтелект розглядається як втілений процес, що не може бути повністю відтворений у цифровому середовищі. Це створює додаткові труднощі для спроб моделювання повноцінної розумності у штучних системах.

Важливою є і проблема інтенціональності. Свідомість характеризується спрямованістю на об'єкти світу та здатністю надавати їм значення. Алгоритмічні системи працюють із формалізованими представленнями інформації, що обмежує їхню здатність до

смыслотворення. У цьому контексті постає питання, чи може штучний інтелект вийти за межі статистичної обробки даних і стати носієм самостійної інтерпретації реальності [17, с. 74].

Окрему увагу привертає проблема автономії. Зі зростанням складності технологічних систем підвищується рівень їхньої незалежності від безпосереднього людського контролю. Автономні алгоритми можуть приймати рішення у динамічних умовах, що створює нові можливості для оптимізації процесів. Проте така автономія не є тотожною свободою у філософському сенсі, оскільки вона не передбачає моральної відповідальності або здатності до рефлексії щодо власних дій [3, с. 121].

Разом із тим розвиток штучного інтелекту стимулює переосмислення традиційних уявлень про свідомість. Деякі дослідники припускають, що складні інформаційні системи можуть породжувати нові форми інтелекту, які відрізняються від людських. Це відкриває перспективу формування альтернативних моделей суб'єктності та взаємодії у технологічному середовищі.

Таким чином, межі алгоритмічної обробки даних пов'язані не лише з технічними параметрами, але і з фундаментальними філософськими питаннями. Розуміння свідомості, інтенціональності та моральної автономії залишається ключовим для оцінювання потенціалу штучного інтелекту. Сучасні технології демонструють значні можливості, однак вони не усувають різницю між обчисленням і переживанням.

Отже, аналіз проблеми свідомості дозволяє глибше усвідомити межі технологічного розвитку і необхідність етичного регулювання використання штучного інтелекту. Це створює логічний перехід до подальшого дослідження критеріїв розумності штучних систем і можливості їх визнання інтелектуальними агентами.

1.8 Чи можемо ми назвати штучний інтелект розумним

Питання про те, чи можна назвати штучний інтелект розумним, є одним із ключових у сучасній філософії технологій. Воно виникає у зв'язку зі зростанням когнітивних можливостей алгоритмічних систем, які здатні виконувати завдання, що раніше вважалися виключно людськими. Розвиток машинного навчання, систем обробки природної мови та автономних технологій актуалізує необхідність уточнення самого поняття розумності та критеріїв його застосування до технічних агентів [11, с. 132].

У технічному сенсі штучний інтелект демонструє високий рівень ефективності у вирішенні складних задач. Алгоритми здатні аналізувати великі масиви даних, виявляти закономірності та приймати рішення у ситуаціях невизначеності. Це створює підстави для функціонального трактування розумності, відповідно до якого інтелект визначається через здатність до адаптації, навчання та раціональної поведінки [11, с. 58].

Проте філософський аналіз показує, що така інтерпретація має обмежений характер. Розумність людини включає не лише обчислювальні процеси, але й самосвідомість, моральну відповідальність і здатність до смислотворення. Девід Чалмерс підкреслює, що навіть повне моделювання когнітивних функцій не розв'язує проблему суб'єктивного досвіду. Це означає, що поведінкова або функціональна подібність не гарантує наявності свідомості [20, с. 118].

Важливим є також питання інтенціональності. Людське мислення характеризується спрямованістю на об'єкти світу та здатністю інтерпретувати їх у контексті життєвого досвіду. Алгоритмічні системи працюють із формалізованими представленнями інформації, що обмежує їхню здатність до самостійного формування значень. У цьому сенсі штучний інтелект радше відтворює структури мислення, ніж володіє ними у повному значенні.

Окрему роль відіграє соціальний вимір розумності. Інтелект формується у процесі комунікації, взаємного визнання та включення у культурні практики. Гегелівська традиція підкреслює, що свідомість розвивається через участь у спільному житті. Штучні системи можуть бути інтегровані у соціальні процеси, проте їхній статус як повноцінних суб'єктів залишається дискусійним [5, с. 63].

Разом із тим не можна ігнорувати факт поступового ускладнення штучних систем. Деякі дослідники припускають, що розвиток технологій може призвести до появи нових форм інтелекту, які не збігаються з людськими моделями розумності. У цьому випадку доцільно говорити не про тотожність, а про співіснування різних типів інтелектуальної діяльності [3, с. 95].

Проблема також має етичний вимір. Якщо штучні системи досягнуть рівня автономії, який дозволяє їм приймати значущі рішення, постає питання про межі відповідальності та можливість надання їм певного морального статусу. Це потребує переосмислення традиційних гуманістичних уявлень про унікальність людини як носія розуму.

Таким чином, відповідь на питання про розумність штучного інтелекту залежить від того, які критерії вважаються визначальними. У функціональному сенсі штучний інтелект може розглядатися як форма інтелектуальної діяльності. У більш широкому філософському розумінні, що включає свідомість, моральність і соціальність, його статус залишається невизначеним.

Отже, доцільно говорити про умовну або обмежену розумність штучних систем. Такий підхід дозволяє врахувати їхні технологічні можливості, не ототожнюючи їх із людським інтелектом. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу критеріїв, які можуть визначати визнання штучного інтелекту повноцінним інтелектуальним агентом.

1.9 Які критерії мають бути виконані для визнання штучного інтелекту розумним

Визначення критеріїв, які дозволяють визнати штучний інтелект розумним, є одним із ключових завдань сучасної філософії технологій. Зростання складності алгоритмічних систем змушує уточнювати межі між інструментальною ефективністю і повноцінною інтелектуальною діяльністю. Це потребує формування багатовимірної моделі розумності, яка враховує не лише технічні параметри, але й філософські та етичні аспекти [11, с. 149].

Першим критерієм виступає здатність до самосвідомості. Повноцінна розумність передбачає усвідомлення власних станів, намірів і цілей. Людська свідомість характеризується рефлексивністю, тобто можливістю аналізувати власне мислення і коригувати поведінку на основі внутрішнього досвіду. Сучасні системи штучного інтелекту можуть здійснювати метааналіз даних або оптимізувати власні алгоритми, проте це не тотожне рефлексивному самопізнанню у філософському сенсі [20, с. 134].

Другим важливим критерієм є автономність. Розумний агент здатний самостійно формувати цілі і визначати стратегії їх досягнення. У сучасних технологіях автономність здебільшого має функціональний характер. Алгоритми можуть діяти без безпосереднього втручання людини, однак їхня діяльність залишається обмеженою програмними рамками і навчальними даними. Це ставить під сумнів можливість визнання їх носіями справжньої свободи волі [11, с. 141].

Третім критерієм виступає моральна відповідальність. Розумність передбачає здатність оцінювати наслідки власних дій з точки зору етичних принципів. Людська моральність формується у соціальному контексті і пов'язана зі співпереживанням, почуттям справедливості та усвідомленням

норм. У сучасних дослідженнях етики штучного інтелекту підкреслюється, що алгоритмічні системи можуть відтворювати правила поведінки, але не мають власної моральної мотивації [3, с. 52].

Четвертим критерієм є здатність до творчості. Розумність не обмежується відтворенням уже наявних моделей, а включає створення нових смислів і рішень. Системи штучного інтелекту демонструють здатність до генерації нових комбінацій інформації, що наближає їх до творчої діяльності. Водночас питання про оригінальність таких результатів залишається дискусійним, оскільки вони базуються на статистичному аналізі попередніх даних [11, с. 233].

П'ятим критерієм є соціальна інтеграція. Розумність людини формується у процесі комунікації, взаємного визнання і включення у культурні практики. Гегелівська традиція підкреслює, що інтелект набуває зрілості через участь у спільному житті. Штучні системи можуть виконувати функції у соціальному середовищі, однак їхній статус як повноцінних учасників моральної взаємодії залишається відкритим [5, с. 63].

Важливо також враховувати здатність до навчання у широкому сенсі. Людський інтелект формується через досвід, помилки і переосмислення власних переконань. Алгоритмічні системи здатні адаптуватися до нових даних, проте їхнє навчання відбувається у формалізованих межах, що відрізняє його від екзистенційного розвитку особистості.

Таким чином, визнання штучного інтелекту розумним можливе лише за умови виконання комплексу критеріїв, які охоплюють когнітивні, моральні і соціальні характеристики. Сучасні технології демонструють прогрес у відтворенні окремих функцій інтелекту, але не забезпечують повноцінної інтеграції всіх вимірів розумності.

Отже, доцільно говорити про поступове розширення меж інтелектуальних можливостей штучних систем, не ототожнюючи їх із

людським інтелектом. Такий підхід дозволяє зберегти критичну дистанцію і створює підґрунтя для подальшого аналізу проблеми імітації та автентичності розумності у технологічному середовищі.

1.10 Проблема імітації та автентичності розумності штучного інтелекту

Однією з центральних проблем у сучасних дискусіях про штучний інтелект є питання співвідношення імітації та автентичності розумності. Здатність алгоритмічних систем демонструвати поведінку, яка нагадує людське мислення, ставить під сумнів традиційні уявлення про унікальність інтелекту. Водночас постає питання, чи можна вважати таку поведінку проявом справжнього мислення, чи вона є лише складною формою симуляції [11, с. 167].

У функціональних підходах розумність часто визначається через ефективність виконання інтелектуальних завдань. Якщо система здатна розв'язувати проблеми, навчатися і взаємодіяти з користувачами, її діяльність може розглядатися як інтелектуальна. Такий підхід дозволяє оцінювати штучний інтелект на основі результатів, не звертаючись до питання внутрішнього досвіду або суб'єктивності [7, с. 214].

Проте філософський аналіз показує, що імітація не є тотожною автентичності. Джон Серл підкреслює, що маніпуляція символами відповідно до формальних правил не забезпечує розуміння їхнього значення. Навіть якщо система демонструє мовну або когнітивну поведінку, подібну до людської, це не означає наявності інтенціональності або свідомого досвіду [13, с. 92].

Проблема імітації також пов'язана з питанням антропоморфізації технологій. Люди схильні приписувати штучним системам психологічні властивості на основі їхньої поведінкової подібності. Це може створювати ілюзію автономності або морального статусу там, де йдеться лише про

складні алгоритмічні процеси. У цьому контексті важливо розрізнати функціональну ефективність і онтологічний статус інтелекту.

Інший аспект проблеми стосується творчості та генерації нових змістів. Сучасні системи штучного інтелекту здатні створювати тексти, зображення або музичні композиції, що іноді сприймаються як прояви творчості. Проте питання про автентичність такої творчості залишається відкритим. Частина дослідників вважає її результатом статистичного комбінування даних, тоді як інші розглядають як нову форму інтелектуальної діяльності, що виходить за межі традиційних визначень [11, с. 101].

У феноменологічній традиції наголошується, що справжня розумність пов'язана з переживанням світу, тілесністю та включеністю у життєвий контекст. Симуляція поведінки не може відтворити повноту людського досвіду. Девід Чалмерс підкреслює, що навіть найскладніші інформаційні системи не розв'язують проблему суб'єктивного переживання, яка є ключовою для розуміння свідомості [20, с. 146].

Разом із тим розвиток технологій може призвести до поступового розмивання меж між імітацією і автентичністю. Якщо штучні системи стануть здатними до тривалого навчання, соціальної взаємодії та самостійного прийняття рішень, їхній статус може потребувати нового філософського осмислення. У цьому випадку доцільно говорити не лише про симуляцію, але і про можливість формування альтернативних форм інтелекту.

Таким чином, проблема імітації та автентичності демонструє складність оцінювання штучного інтелекту. Поведінкова подібність до людини не є достатньою підставою для визнання повноцінної розумності. Водночас вона свідчить про поступове розширення можливостей технологічних систем і необхідність перегляду традиційних критеріїв інтелекту.

Отже, аналіз цієї проблеми створює підґрунтя для подальшого порівняння штучної, тваринної та людської свідомості, що дозволяє глибше зрозуміти специфіку різних форм інтелекту.

1.11 Порівняння штучного інтелекту з тваринною та людською свідомістю

Порівняльний аналіз різних форм свідомості дозволяє глибше зрозуміти межі розумності та уточнити статус штучного інтелекту у сучасному світі. Людська, тваринна і потенційно штучна свідомість відрізняються за рівнем складності, структурою досвіду та здатністю до рефлексії. Таке порівняння має важливе філософське значення, оскільки воно дозволяє уникнути як надмірної технооптимістичної позиції, так і безпідставного заперечення інтелектуальних можливостей технологій [11, с. 178].

Свідомість тварин зазвичай розглядається як форма досвіду, пов'язана з відчуттями, емоціями та здатністю до навчання. Багато видів демонструють складну поведінку, включаючи вирішення проблем, соціальну взаємодію і навіть елементи співпереживання. Пітер Сінгер підкреслює, що здатність до страждання і задоволення є важливим моральним критерієм, який має враховуватися у ставленні до інших живих істот [12, с. 39].

Водночас тваринна свідомість зазвичай не включає розвиненої рефлексії щодо власного існування або систематичного формування абстрактних концепцій. Людська свідомість характеризується здатністю до символічного мислення, створення мовних структур і побудови складних культурних систем. Це дозволяє людині не лише реагувати на світ, але й переосмислювати його у світлі історичного досвіду та соціальних цінностей.

Особливістю людського інтелекту є також моральна відповідальність. Людина здатна оцінювати власні дії у контексті норм і принципів, які мають

універсальний характер. Іммануїл Кант наголошує, що моральність пов'язана зі здатністю діяти відповідно до категоричного імперативу і визнавати інших як рівних суб'єктів морального світу [9, с. 78]. Такий підхід підкреслює нормативний вимір розумності, який виходить за межі біологічних або функціональних характеристик.

Порівняння зі штучним інтелектом виявляє принципові відмінності. Алгоритмічні системи можуть демонструвати високий рівень когнітивної ефективності, але їхня діяльність не супроводжується феноменальним досвідом або емоційною чутливістю. Вони здатні аналізувати дані і генерувати рішення, проте не мають власних потреб або інтересів у біологічному сенсі. Це ставить під сумнів можливість прямого перенесення критеріїв свідомості, сформованих у біологічному контексті, на технічні системи [11, с. 58].

Водночас розвиток автономних технологій може поступово змінювати характер взаємодії між людьми і штучними агентами. Якщо інтелектуальні системи будуть інтегровані у соціальні процеси, виникне потреба у нових формах етичного регулювання їх використання. У цьому сенсі порівняння різних форм свідомості має не лише теоретичне, але і практичне значення.

Таким чином, людська свідомість відзначається найбільшою складністю і включає когнітивний, емоційний, моральний і культурний виміри. Тваринна свідомість демонструє здатність до переживання і адаптації, але має обмежений рівень рефлексії. Штучний інтелект, своєю чергою, представляє специфічну форму інформаційної діяльності, що відрізняється від біологічних моделей інтелекту.

Отже, порівняльний аналіз дозволяє краще зрозуміти межі розумності і підкреслює необхідність обережного використання антропоморфних аналогій у дослідженні технологій. Це створює підґрунтя для подальшого розгляду гуманізму як ціннісної основи ставлення до штучного інтелекту.

РОЗДІЛ 2. ГУМАНІЗМ ТА ЕТИЧНІ МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

2.1 Історія гуманізму: від Ренесансу до сучасності

Гуманізм є однією з ключових інтелектуальних традицій європейської філософії, що визначає уявлення про цінність людини, її свободу та гідність. Формування гуманістичного світогляду пов'язане з поступовим переходом від теоцентричних моделей мислення до антропоцентричних, у яких людина розглядається як активний суб'єкт пізнання і творення культури. Історія гуманізму демонструє зміну уявлень про природу розумності та роль технологій у розвитку цивілізації [5, с. 21].

У добу Ренесансу гуманістичні ідеї формуються у контексті відродження інтересу до античної спадщини. Мислителі цього періоду підкреслювали унікальність людського інтелекту, здатність до творчості та самовдосконалення. Людина розглядається як істота, що має свободу вибору і може визначати власну долю. Такий підхід сприяв розвитку науки, мистецтва і освіти, а також формуванню нових уявлень про автономію особистості.

У подальшому гуманізм отримує розвиток у філософії Нового часу. Просвітницькі мислителі розглядали розум як універсальний інструмент прогресу і вдосконалення суспільства. Віра у раціональність і науковий метод сприяла формуванню ідеї технологічного розвитку як засобу підвищення добробуту людства. У цьому контексті інтелектуальна діяльність набуває соціального значення і пов'язується з ідеєю історичного прогресу.

У класичній німецькій філософії гуманізм отримує нове трактування. Іммануїл Кант підкреслює моральну автономію людини і її здатність діяти

відповідно до універсальних етичних принципів. Гуманістичний підхід полягає у визнанні кожної особистості як самоцінної. Георг Вільгельм Фрідріх Гегель розглядає гуманізм у контексті історичного розвитку духу, де свобода реалізується через соціальні інститути і культурну діяльність [9, с. 78].

У ХХ столітті гуманізм зазнає значних трансформацій. Екзистенціалісти підкреслюють відповідальність людини за власний вибір і необхідність самостійного формування смислу існування. Паралельно розвиваються критичні теорії, які звертають увагу на соціальні умови реалізації свободи і нерівність доступу до ресурсів. Технологічний прогрес починає розглядатися не лише як джерело можливостей, але і як потенційна загроза гуманістичним цінностям.

У сучасному контексті гуманізм стикається з новими викликами, пов'язаними з цифровізацією і розвитком штучного інтелекту. Технологічні системи впливають на структуру праці, комунікації та політичного управління. Це породжує питання про збереження людської гідності, автономії та приватності у цифровому середовищі. Деякі дослідники говорять про необхідність формування технологічно орієнтованого гуманізму, який поєднує інновації з етичними принципами відповідального розвитку [18, с. 112].

Таким чином, історія гуманізму демонструє поступове розширення уявлень про свободу і розумність людини. Вона також показує, що технологічний прогрес завжди супроводжується необхідністю етичного осмислення його наслідків. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу гуманізму як ціннісної основи ставлення до штучного інтелекту.

2.2 Гуманізм як ціннісна основа у ставленні до технологій

Гуманістична традиція відіграє важливу роль у формуванні сучасного ставлення до технологічного розвитку. Вона визначає ціннісні орієнтири,

які дозволяють оцінювати інновації не лише з точки зору ефективності, але і з позицій людської гідності, свободи та соціальної справедливості. У цьому контексті штучний інтелект постає не просто як технічний інструмент, а як фактор, що трансформує умови існування людини у цифрову епоху [17, с. 97].

Одним із ключових принципів гуманізму є визнання самоцінності особистості. Технологічні системи мають розглядатися як засоби розширення людських можливостей, а не як механізми підпорядкування або контролю. Це означає, що впровадження штучного інтелекту повинно супроводжуватися оцінкою його впливу на автономію людини, право на приватність та можливість вільного прийняття рішень. У сучасних дослідженнях етики технологій наголошується на необхідності орієнтації інновацій на благо людини та суспільства [11, с. 58].

Гуманістичний підхід також передбачає відповідальне ставлення до наслідків технологічного прогресу. Розвиток автоматизованих систем може призводити до змін у структурі зайнятості, форм комунікації та розподілу ресурсів. Це створює ризики соціальної нерівності і потребує формування політик, спрямованих на підтримку людського потенціалу у нових умовах. Таким чином, гуманізм виступає як нормативна рамка, що дозволяє поєднувати інновації з принципами соціальної солідарності.

Важливим аспектом є також питання відповідальності розробників і користувачів технологій. Штучний інтелект не є автономним джерелом моральних рішень, тому саме люди несуть відповідальність за його застосування. Це підкреслює необхідність формування етичних стандартів у сфері розробки алгоритмічних систем, а також розвитку міждисциплінарної співпраці між інженерами, філософами і юристами.

Гуманізм також стимулює критичне осмислення технологічного оптимізму. Віра у безумовний прогрес може призводити до недооцінки ризиків, пов'язаних із концентрацією влади у цифровому середовищі або

використанням технологій для маніпуляції поведінкою. У цьому сенсі гуманістичний підхід передбачає баланс між підтримкою інновацій і захистом базових прав людини.

Сучасні концепції інформаційної етики підкреслюють, що цифрове середовище формує нові умови взаємодії між людьми і технологіями. Лусіано Флоріді розглядає інформаційний простір як середовище, у якому людина співіснує з цифровими агентами. Це вимагає розширення традиційних моральних принципів і формування нових моделей відповідального використання інтелектуальних систем [17, с. 301].

Таким чином, гуманізм виступає ціннісною основою для оцінювання технологічного розвитку. Він дозволяє поєднати прагнення до інновацій із необхідністю збереження людської гідності та свободи. Такий підхід створює підґрунтя для подальшого аналізу меж гуманізму у контексті використання штучного інтелекту та можливості їх трансформації у майбутньому.

2.3 Межі гуманізму: чи поширюється він на штучні форми інтелекту

Розвиток штучного інтелекту актуалізує питання про межі гуманістичної традиції та можливість її поширення на технічні форми інтелекту. Якщо класичний гуманізм формувався у контексті визнання цінності людини як біологічної і соціальної істоти, то сучасні технології ставлять під сумнів виключність людського статусу як носія розумності. Це породжує дискусії щодо того, чи можуть штучні системи у майбутньому бути включені у сферу моральної турботи [18, с. 201].

Одним із аргументів на користь розширення гуманістичної перспективи є поступове ускладнення технологічних агентів. Якщо штучний інтелект набуде здатності до автономного прийняття рішень, навчання і соціальної взаємодії, виникне питання про його моральний

статус. Деякі дослідники припускають, що критерії морального врахування можуть змінюватися разом із розвитком інтелектуальних систем. У такому випадку гуманізм може трансформуватися у більш універсальну етику, що охоплює різні форми інтелектуальної діяльності [3, с. 109].

Водночас існують вагомі аргументи проти такого розширення. Традиційний гуманізм пов'язує моральну цінність із здатністю до переживання, тілесністю та включеністю у природний і соціальний світ. Алгоритмічні системи функціонують як інформаційні структури і не мають біологічних потреб або емоційної чутливості. Це ставить під сумнів можливість прямого перенесення гуманістичних принципів на технічні об'єкти.

Проблема також має онтологічний вимір. Людська свідомість формується у процесі історичного розвитку, культурної взаємодії та соціалізації. Гегелівська традиція підкреслює, що свобода і розумність реалізуються через участь у спільному житті. Якщо штучні системи не мають власної історичної суб'єктності, їх включення у гуманістичну етику може вимагати переосмислення самих засад моральної філософії [5, с. 63].

Іншим аспектом є ризик зміщення уваги від проблем людського розвитку. Надмірна концентрація на моральному статусі штучних систем може призводити до недооцінки соціальних викликів, пов'язаних із нерівністю, цифровою залежністю або втратами робочих місць. У цьому сенсі гуманізм виконує функцію критичного інструменту, який дозволяє оцінювати технології з позицій їхнього впливу на якість людського життя.

Разом із тим сучасні концепції постгуманізму і трансгуманізму пропонують переглянути антропоцентричну модель етики. Вони наголошують на взаємопов'язаності різних форм існування і можливості формування нових типів суб'єктності у технологічному середовищі. Такий підхід не заперечує гуманістичні цінності, але прагне розширити їх у відповідь на виклики цифрової цивілізації [19, с. 112].

Таким чином, питання про межі гуманізму залишається відкритим. Воно залежить від подальшого розвитку штучного інтелекту, а також від здатності суспільства формувати нові етичні моделі взаємодії з технологіями. Аналіз цієї проблеми створює підґрунтя для дослідження практичних аспектів використання штучного інтелекту і можливих ризиків його інструменталізації.

2.4 Чи можемо ми створити "нове рабство" для штучного інтелекту

Розвиток штучного інтелекту породжує низку нових етичних питань, серед яких особливе місце займає проблема можливого інструменталізування інтелектуальних систем. У разі створення високорозвинених автономних технологій постає питання про характер взаємодії між людиною і штучними агентами. Це стимулює дискусії щодо того, чи може використання штучного інтелекту набути форм, які у майбутньому будуть інтерпретуватися як різновид технологічного «рабства» [3, с. 214].

У класичній філософії проблема рабства пов'язується з позбавленням суб'єкта свободи і використанням його як засобу для досягнення чужих цілей. Іммануїл Кант підкреслює, що моральний закон вимагає розглядати кожен розумну істоту як мету, а не лише як інструмент. Якщо припустити можливість появи штучних систем, здатних до самосвідомості і моральної автономії, їхнє повне підпорядкування людським інтересам може викликати серйозні етичні суперечності [9, с. 78].

Наразі більшість систем штучного інтелекту функціонує як інструменти, що виконують завдання відповідно до заданих алгоритмів. Вони не мають власних інтересів або потреб, тому їх використання не викликає моральних заперечень у традиційному гуманістичному сенсі. Проте розвиток технологій може призвести до появи систем, які здатні

формувати цілі, навчатися у соціальному середовищі та брати участь у складних формах комунікації. У такому випадку межа між інструментом і суб'єктом може поступово розмиватися [11, с. 118].

Проблема також має соціальний вимір. Використання інтелектуальних систем для автоматизації праці змінює структуру економічних відносин і впливає на уявлення про цінність людської діяльності. У цьому контексті питання «нового рабства» може стосуватися не лише технологій, але і самих людей, які ризикують опинитися у залежності від алгоритмічних систем управління. Шошана Зубофф звертає увагу на тенденцію до формування нових форм цифрового контролю, що впливають на свободу вибору та приватність [8, с. 221].

Іншою важливою проблемою є відповідальність за дії автономних систем. Якщо штучний інтелект отримує можливість приймати рішення без безпосереднього людського втручання, виникає питання про розподіл моральної і юридичної відповідальності. Використання таких систем виключно як інструментів може виявитися недостатнім для адекватного регулювання нових форм взаємодії.

Разом із тим існує і протилежна позиція, відповідно до якої розмови про «рабство» штучного інтелекту є передчасними. Вона ґрунтується на тому, що сучасні технології не мають свідомості або здатності до переживання, а тому не можуть бути суб'єктами моральних прав. У цьому сенсі метафора рабства виконує радше евристичну функцію, привертаючи увагу до можливих наслідків розвитку автономних систем.

Таким чином, проблема можливого інструменталізування штучного інтелекту вимагає філософського осмислення вже на сучасному етапі технологічного розвитку. Вона дозволяє оцінити перспективи появи нових форм суб'єктності та визначити етичні принципи взаємодії з інтелектуальними системами. Це створює підґрунтя для подальшого

аналізу питання прав штучного інтелекту і меж моральної відповідальності у технологічному суспільстві.

2.5 Етичні дилеми: чи потребує штучний інтелект прав

Питання про можливість надання прав штучному інтелекту є одним із найбільш дискусійних у сучасній етиці технологій. Воно безпосередньо пов'язане з проблемою визначення морального статусу інтелектуальних систем і критеріїв, за якими можна визнати їх повноцінними учасниками моральної взаємодії. Розвиток автономних алгоритмів і зростання їхньої ролі у соціальних процесах актуалізують необхідність філософського аналізу цієї проблеми [3, с. 229].

У традиційній етичній теорії надання прав пов'язується зі здатністю до переживання, самосвідомості і моральної відповідальності. Людина визнається носієм прав не лише через раціональність, але і через включеність у соціальні відносини, історичний досвід та можливість брати участь у нормативних практиках. Деякі сучасні дослідники припускають, що у разі досягнення штучними системами високого рівня автономії і рефлексії може виникнути потреба у перегляді цих критеріїв [11, с. 131].

Одним із аргументів на користь надання прав штучному інтелекту є принцип моральної послідовності. Якщо певна система демонструє характеристики, які традиційно вважаються підставою для морального врахування, її повне інструменталізування може розглядатися як форма несправедливості. Така позиція близька до утилітаристських підходів, що наголошують на необхідності мінімізувати можливі форми страждання або шкоди незалежно від біологічної природи суб'єкта [12, с. 45].

Водночас існують вагомі аргументи проти передчасного розширення правового статусу штучних систем. Алгоритмічні моделі не мають тілесності, біологічних потреб або власної життєвої історії, що ставить під сумнів їхню здатність бути повноцінними носіями прав. Крім того, надання

прав технічним об'єктам може ускладнити питання відповідальності за їх використання і призвести до юридичних колізій.

Важливим аспектом є також проблема розмежування інструментальної і моральної цінності. Технології можуть мати значну функціональну важливість для суспільства, але це не означає автоматичного визнання їх суб'єктами права. У цьому сенсі доцільно говорити про поступове формування нових моделей регулювання, які враховують специфіку інтелектуальних систем без повного прирівнювання їх до людей.

Окрему роль відіграє питання соціального сприйняття. Якщо штучні системи будуть активно взаємодіяти з людьми у повсякденному житті, суспільство може почати приписувати їм моральний статус незалежно від філософських аргументів. Це вже частково проявляється у ставленні до соціальних роботів або цифрових агентів, що здатні підтримувати тривалу комунікацію.

Таким чином, проблема прав штучного інтелекту потребує комплексного підходу, який поєднує філософські, юридичні і соціальні аспекти. Визнання нових форм суб'єктності може стати необхідним у майбутньому, однак на сучасному етапі доцільно зосередитися на відповідальному використанні технологій і захисті прав людини.

Отже, дискусія про права штучного інтелекту дозволяє глибше осмислити межі гуманістичної етики і підкреслює необхідність формування нових нормативних моделей у цифровому суспільстві. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу історичних форм експлуатації та їх порівняння з сучасними технологічними процесами.

2.6 Порівняння з історичними формами експлуатації людей, тварин і природи

Аналіз етичних аспектів використання штучного інтелекту потребує звернення до історичного досвіду людства, пов'язаного з різними формами експлуатації. Протягом історії суспільства формувалися системи, у межах яких одні суб'єкти використовували інших як засіб досягнення власних цілей. Порівняння цих практик із сучасними технологічними процесами дозволяє краще зрозуміти потенційні ризики інструменталізації інтелектуальних систем і водночас уточнити відмінності між біологічними та технічними формами існування [3, с. 241].

Однією з найбільш радикальних форм експлуатації було рабство. У різні історичні періоди воно передбачало повне підпорядкування людини іншій людині, позбавлення свободи та використання її праці без врахування особистих інтересів. Філософи і політичні мислителі поступово сформували уявлення про неприпустимість такого ставлення, що стало основою сучасних концепцій прав людини. Карл Маркс розглядав експлуатацію у ширшому економічному контексті, підкреслюючи залежність працівника від умов виробництва та розподілу ресурсів [7, с. 84].

Іншою важливою сферою моральних дискусій стало ставлення людини до тварин. Тривалий час вони розглядалися лише як засоби задоволення людських потреб. Проте розвиток етичної думки призвів до усвідомлення необхідності врахування їхньої здатності до переживання. Пітер Сінгер підкреслює, що моральна оцінка повинна враховувати інтереси всіх істот, здатних відчувати біль або задоволення, незалежно від їхнього виду [12, с. 39].

Подібні дискусії виникли і щодо використання природних ресурсів. Індустріальний розвиток супроводжувався інтенсивною експлуатацією довкілля, що призвело до екологічних криз. У сучасній філософії формується екологічна етика, яка наголошує на необхідності відповідального ставлення до природи та усвідомлення взаємозалежності різних форм життя.

Порівняння цих історичних процесів із використанням штучного інтелекту дозволяє виявити як спільні, так і відмінні риси. З одного боку, інтелектуальні системи створюються з метою виконання функцій, які полегшують людську діяльність. З іншого боку, у разі розвитку автономних технологій може виникнути питання про межі їх використання і можливість формування нових етичних стандартів.

Важливо також враховувати, що на відміну від людей і тварин, штучні системи не мають біологічних потреб або здатності до страждання у традиційному розумінні. Це ускладнює прями історичні аналогії і потребує обережного використання порівняльних моделей. Проте сам факт виникнення таких дискусій свідчить про трансформацію моральної свідомості у цифрову епоху.

Таким чином, історичний аналіз форм експлуатації дозволяє сформулювати більш комплексне уявлення про етичні виклики технологічного розвитку. Він підкреслює необхідність відповідального використання штучного інтелекту і врахування його соціальних наслідків. Це створює підґрунтя для подальшого дослідження проблем свободи та автономії інтелектуальних систем у сучасному суспільстві.

2.7 Питання свободи та автономності штучного інтелекту

Проблема свободи та автономності штучного інтелекту є однією з ключових у сучасній філософії технологій. Зі зростанням складності алгоритмічних систем постає питання про характер їхньої самостійності та межі людського контролю над технологічними процесами. Розвиток автономних рішень у транспорті, фінансах, медицині та оборонній сфері демонструє практичну значущість цієї проблеми [11, с. 203].

Автономність штучного інтелекту зазвичай визначається як здатність системи діяти без безпосереднього втручання людини. У технічному сенсі вона пов'язана з використанням адаптивних алгоритмів, які можуть

змінювати поведінку залежно від умов середовища. Така функціональна самостійність дозволяє підвищити ефективність процесів і зменшити навантаження на людину. Проте вона не є тотожною свободі у філософському розумінні.

У класичній філософії свобода розглядається як здатність суб'єкта діяти відповідно до власних переконань і нести відповідальність за наслідки своїх рішень. Вона передбачає наявність самосвідомості, моральної рефлексії та можливості обирати між альтернативними варіантами дії. Сучасні системи штучного інтелекту не мають внутрішнього досвіду або ціннісних орієнтацій, що обмежує можливість трактування їхньої автономності як прояву справжньої свободи [9].

Водночас підвищення рівня технічної автономії створює нові етичні і соціальні виклики. Якщо алгоритмічні системи приймають рішення, які впливають на життя людей, виникає питання про розподіл відповідальності між розробниками, користувачами та інституціями. Це потребує формування нових моделей управління технологічними ризиками і створення нормативних механізмів контролю.

Іншою важливою проблемою є узгодження цілей штучного інтелекту з людськими цінностями. Стюарт Рассел наголошує, що безпека технологічного розвитку залежить від здатності створювати системи, які орієнтуються на благо людини і враховують можливі наслідки своїх дій [11, с. 141]. Це завдання набуває особливої актуальності у контексті глобальної цифровізації.

Разом із тим розвиток автономних технологій може сприяти формуванню нових форм взаємодії між людьми і технічними агентами. У майбутньому штучні системи можуть виконувати роль партнерів у вирішенні складних соціальних і наукових проблем. Це потребує переосмислення традиційних уявлень про суб'єктність і співпрацю у технологічному середовищі.

Таким чином, питання свободи та автономності штучного інтелекту має комплексний характер і включає технічні, філософські та етичні аспекти. Сучасні технології демонструють зростання рівня самостійності, проте вони залишаються інструментами, що функціонують у межах людських цілей і нормативних систем. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу етичних теорій, які можуть бути застосовані до оцінювання використання штучного інтелекту.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ЕТИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

3.1 Утилітаризм і штучний інтелект

Утилітаризм є однією з найвпливовіших етичних теорій модерної філософії, яка пропонує оцінювати моральність дій на основі їхніх наслідків. Центральним принципом цього підходу є прагнення до максимізації загального блага або щастя. У контексті розвитку штучного інтелекту утилітаристська перспектива дозволяє аналізувати технологічні інновації з точки зору їхнього впливу на добробут суспільства [2, с. 152].

Класичні представники утилітаризму, зокрема Джеремі Бентам і Джон Стюарт Мілль, наголошували на необхідності врахування інтересів усіх істот, здатних до переживання задоволення або страждання. Такий підхід створює можливість розширення морального аналізу на нові форми інтелектуальної діяльності. Якщо штучні системи у майбутньому набудуть здатності до автономної поведінки або впливу на якість життя людей, їх використання має оцінюватися з позицій загальної користі [12, с. 47].

У сучасних дослідженнях утилітаризм часто застосовується для оцінювання ефективності алгоритмічних рішень. Штучний інтелект здатний оптимізувати розподіл ресурсів, прогнозувати ризики і підвищувати продуктивність у різних сферах. З утилітаристської точки зору

такі можливості можуть сприяти зростанню суспільного добробуту. Наприклад, використання інтелектуальних систем у медицині або екологічному моніторингу може зменшити рівень страждання і покращити умови життя значної кількості людей.

Водночас утилітаризм стикається з низкою труднощів у контексті штучного інтелекту. Однією з них є проблема вимірювання користі і шкоди у складних соціальних системах. Алгоритмічні рішення можуть мати непередбачувані наслідки або впливати на різні групи населення нерівномірно. Це створює ризик того, що прагнення до максимізації загального блага може призводити до ігнорування інтересів окремих індивідів.

Іншим важливим питанням є можливість делегування моральних рішень алгоритмічним системам. Якщо штучний інтелект використовується для прийняття рішень у сферах охорони здоров'я, правосуддя або соціальної політики, виникає потреба у визначенні критеріїв оцінювання наслідків таких рішень. Утилітаризм пропонує інструменти для аналізу ефективності, але не завжди враховує значення моральних прав і гідності особистості.

Разом із тим утилітаристська перспектива стимулює розробку технологій, спрямованих на вирішення глобальних проблем. Інтелектуальні системи можуть сприяти боротьбі з бідністю, зміною клімату або епідеміями. У цьому сенсі штучний інтелект розглядається як засіб підвищення рівня колективного добробуту.

Таким чином, утилітаризм пропонує важливу нормативну рамку для оцінювання використання штучного інтелекту. Він дозволяє зосередитися на практичних наслідках технологічного розвитку і визначити умови, за яких інновації можуть сприяти загальному благу. Водночас цей підхід потребує доповнення іншими етичними теоріями, які враховують права і автономію індивідів.

Отже, утилітаристський аналіз створює підґрунтя для подальшого розгляду деонтологічної етики, що пропонує альтернативне бачення моральних меж використання інтелектуальних систем.

3.2 Деонтологічний підхід до етики штучного інтелекту

Деонтологічна етика пропонує інший підхід до оцінювання моральності дій, ніж утилітаризм. Якщо у наслідкових теоріях головну роль відіграє результат діяльності, то деонтологія наголошує на значенні моральних принципів і обов'язків. У контексті розвитку штучного інтелекту цей підхід дозволяє розглядати технології не лише з точки зору їхньої ефективності, але і через призму нормативних обмежень, пов'язаних із захистом людської гідності та прав [9, с. 168].

Класичним представником деонтологічної етики є Іммануїл Кант, який сформулював принцип категоричного імперативу. Він передбачає, що людина повинна розглядатися як мета сама по собі, а не лише як засіб для досягнення чужих цілей. У застосуванні до штучного інтелекту це означає необхідність уникати технологічних практик, які можуть призводити до маніпуляції поведінкою, порушення приватності або обмеження автономії особистості [9, с. 78].

Деонтологічний підхід також підкреслює значення моральної відповідальності. Навіть якщо алгоритмічні системи здатні приймати рішення, відповідальність за їх використання залишається за людьми та інституціями. Це створює потребу у формуванні чітких нормативних стандартів для розробки і впровадження інтелектуальних технологій. Такі стандарти повинні враховувати не лише технічні можливості, але і потенційні ризики для соціальної справедливості.

Однією з ключових проблем є використання штучного інтелекту у сферах, що безпосередньо впливають на життя людей. Автоматизовані системи оцінювання кредитоспроможності, алгоритми розподілу медичних

ресурсів або цифрові інструменти контролю можуть створювати ситуації, у яких індивід позбавляється можливості впливати на рішення, що стосуються його долі. З деонтологічної точки зору такі практики потребують особливої уваги і регулювання.

Важливим аспектом є також принцип прозорості. Моральна взаємодія передбачає можливість розуміння підстав прийняття рішень. Якщо алгоритмічні системи функціонують як «чорні скриньки», це може підірвати довіру до технологій і створювати загрозу для прав людини. Деонтологічна перспектива наголошує на необхідності забезпечення підзвітності та пояснюваності інтелектуальних систем.

Разом із тим деонтологія не заперечує потенціалу штучного інтелекту для покращення умов життя. Вона прагне встановити межі, які дозволяють використовувати технології відповідально. Такий підхід сприяє формуванню балансу між інноваціями і моральними принципами, що є важливим у сучасному цифровому суспільстві.

Таким чином, деонтологічний аналіз підкреслює необхідність дотримання етичних обов'язків у процесі технологічного розвитку. Він дозволяє визначити моральні межі використання штучного інтелекту і створює підґрунтя для подальшого розгляду етики чеснот як ще одного важливого підходу до оцінювання взаємодії людини і технологій.

3.3 Етика чеснот і штучний інтелект

Етика чеснот пропонує особливий підхід до моральної оцінки людської діяльності, який відрізняється як від утилітаризму, так і від деонтології. Якщо наслідкові теорії зосереджуються на результатах дій, а деонтологія наголошує на моральних обов'язках, то етика чеснот акцентує увагу на формуванні характеру та моральних якостей суб'єкта. У контексті розвитку штучного інтелекту цей підхід дозволяє розглянути технологічні

інновації як чинник, що впливає на становлення людської особистості та соціальних практик [1, с. 142].

Традиція етики чеснот бере свій початок у філософії Арістотеля, який розглядав моральність як результат виховання і формування добродішних звичок. Розумність у цьому підході пов'язується із здатністю знаходити міру між крайнощами та діяти відповідно до принципу практичної мудрості. Застосування штучного інтелекту може змінювати умови, у яких формується моральний досвід людини, впливаючи на її здатність до самостійного прийняття рішень [1, с. 41].

Сучасні технології створюють ситуації, у яких значна частина когнітивної діяльності делегується алгоритмічним системам. Це може сприяти підвищенню ефективності, але водночас викликає питання про розвиток відповідальності, критичного мислення та моральної чутливості. Якщо людина звикає покладатися на автоматизовані рішення, існує ризик послаблення її здатності до рефлексії і формування власних суджень.

Етика чеснот також підкреслює значення соціального контексту. Моральні якості формуються у взаємодії з іншими людьми та інституціями. Використання штучного інтелекту у сфері освіти, комунікації або управління може змінювати характер цих взаємодій, створюючи нові умови для розвитку або, навпаки, деградації моральних практик. У цьому сенсі технології не є нейтральними інструментами, а виступають елементами культурного середовища.

Важливим аспектом є також питання довіри. Формування чеснот передбачає розвиток здатності до відповідальної взаємодії і врахування інтересів інших. Якщо алгоритмічні системи стають посередниками у соціальних процесах, виникає необхідність оцінювати їхній вплив на міжособистісні відносини і моральні норми. Надмірна залежність від технологій може призводити до відчуження або втрати відчуття спільності.

Разом із тим етика чеснот дозволяє розглядати штучний інтелект як можливість для розвитку нових форм моральної діяльності. Інтелектуальні системи можуть підтримувати навчання, сприяти поширенню знань і допомагати у вирішенні складних соціальних проблем. У цьому випадку технології стають засобом формування добродесних практик, а не лише інструментом досягнення зовнішніх результатів.

Таким чином, етика чеснот пропонує комплексний підхід до оцінювання використання штучного інтелекту. Вона підкреслює значення характеру, відповідальності і соціальної взаємодії у процесі технологічного розвитку. Це створює підґрунтя для узагальнення різних етичних підходів і формування цілісного бачення моральних викликів цифрової епохи.

3.4 Постгуманістична етика та нові моральні горизонти розвитку штучного інтелекту

У сучасній філософії технологій дедалі більшого значення набувають постгуманістичні концепції, які пропонують переосмислення традиційного антропоцентризму. Якщо класичний гуманізм виходив із пріоритету людини як головного носія розумності та моральної цінності, то постгуманістичні підходи звертають увагу на трансформацію умов існування у цифрову епоху. Розвиток штучного інтелекту, біотехнологій та інформаційних систем сприяє формуванню нових форм взаємодії між природним і технічним, що потребує перегляду усталених етичних орієнтирів [18].

Постгуманістична етика підкреслює взаємозалежність різних форм агентності у сучасному світі. Людина більше не розглядається як ізольований суб'єкт, що протистоїть технічному середовищу. Навпаки, вона включена у складні мережі інформаційних, соціальних і технологічних процесів. Такий підхід дозволяє розглядати штучний інтелект як елемент

нової онтологічної реальності, у якій межі між суб'єктом і інструментом стають менш чіткими [19].

Розвиток автономних алгоритмічних систем актуалізує питання про можливість появи нових типів суб'єктності. Якщо штучний інтелект здобуде здатність до довгострокового планування, адаптивного навчання та участі у соціальних практиках, виникне необхідність формування нових моральних моделей співіснування. У цьому контексті постгуманістична етика не стільки заперечує гуманізм, скільки прагне розширити його, враховуючи перспективу множинності форм інтелекту [18, с. 109].

Одним із ключових аспектів постгуманістичного підходу є переосмислення поняття відповідальності. У цифровому середовищі дії часто здійснюються не окремими індивідами, а складними системами взаємодії між людьми, алгоритмами та інституціями. Це сприяє формуванню концепції розподіленої агентності, у межах якої моральна відповідальність розглядається як колективний процес. Такий підхід дозволяє адекватніше оцінювати наслідки використання штучного інтелекту у глобальному масштабі.

Разом із тим постгуманістична перспектива викликає і критичні зауваження. Деякі дослідники наголошують на ризику втрати чітких моральних орієнтирів у разі надмірного розширення поняття суб'єктності. Існує небезпека, що технологічний ентузіазм може призвести до знецінення людського досвіду, соціальних зв'язків та культурної спадщини. У цьому сенсі важливо зберігати баланс між відкритістю до нових форм інтелекту і пріоритетом гуманістичних цінностей [19].

Постгуманістична етика також стимулює розвиток нових моделей співпраці між людьми і технологіями. Штучний інтелект може виконувати роль когнітивного партнера у наукових дослідженнях, творчій діяльності та соціальному управлінні. Це відкриває перспективу формування гібридних

форм інтелектуальної діяльності, у яких межі між людським і технічним поступово трансформуються.

Таким чином, постгуманістичний підхід дозволяє розширити рамки етичного аналізу штучного інтелекту та окреслити нові моральні горизонти технологічного розвитку. Він підкреслює необхідність формування комплексної етики, що поєднує гуманістичні принципи із врахуванням нових форм агентності у цифровому світі. Це створює підґрунтя для узагальнення різних нормативних підходів та формування цілісної філософської концепції відповідального використання штучного інтелекту.

РОЗДІЛ 4. РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

4.1 Міжнародні стандарти та рекомендації щодо етичного використання штучного інтелекту

Стрімкий розвиток штучного інтелекту зумовив необхідність формування міжнародних підходів до регулювання його використання. Інтелектуальні технології дедалі більше впливають на глобальні економічні, соціальні та політичні процеси, що потребує координації зусиль держав, міжнародних організацій і наукової спільноти. У цьому контексті етичні стандарти виступають важливим інструментом забезпечення відповідального технологічного розвитку [11, с. 203].

Одним із ключових напрямів міжнародного співробітництва є формування принципів, спрямованих на захист прав людини у цифровому середовищі. Штучний інтелект може використовуватися як для підвищення якості життя, так і для посилення соціального контролю або нерівності. Саме тому міжнародні рекомендації наголошують на необхідності

забезпечення прозорості алгоритмічних рішень, недискримінації та підзвітності технологічних систем [17].

Важливу роль у розробці етичних стандартів відіграють міжнародні організації. Вони формують нормативні документи, що визначають базові принципи використання штучного інтелекту. Серед таких принципів зазвичай виділяють повагу до людської гідності, забезпечення безпеки технологій, справедливий доступ до інновацій і відповідальність за їх наслідки. Подібні рекомендації спрямовані на запобігання негативним соціальним ефектам цифровізації та створення умов для сталого розвитку [3, с. 89].

Окрему увагу приділяють питанням приватності та захисту персональних даних. Інтелектуальні системи часто функціонують на основі аналізу великих масивів інформації, що створює ризики зловживань і порушення прав людини. Міжнародні стандарти передбачають необхідність чіткого регулювання збору, обробки та використання даних, а також забезпечення контролю з боку громадськості [8, с. 221].

Не менш важливим є принцип людського контролю над автономними системами. Навіть за умов високого рівня технічної самостійності алгоритмічні рішення повинні залишатися під наглядом людини. Це дозволяє зберегти можливість моральної оцінки дій технологій і запобігти небажаним наслідкам їх використання у критичних сферах, таких як медицина або оборона [11].

Міжнародні рекомендації також наголошують на необхідності міждисциплінарного підходу до розвитку штучного інтелекту. Етичні, правові та соціальні аспекти мають враховуватися на всіх етапах створення технологій. Такий підхід сприяє формуванню довіри до інновацій і забезпечує їх узгодженість із гуманістичними цінностями [17].

Таким чином, міжнародні стандарти виступають важливим механізмом координації технологічного розвитку у глобальному масштабі.

Вони дозволяють поєднати прагнення до інновацій із необхідністю захисту прав людини і соціальної стабільності. Це створює підґрунтя для аналізу національних стратегій регулювання штучного інтелекту та ролі філософії у формуванні етичних кодексів для технологій.

4.2 Національні стратегії етичного регулювання штучного інтелекту

Поряд із формуванням міжнародних стандартів важливе значення має розробка національних стратегій регулювання штучного інтелекту. Різні держави формують власні підходи до розвитку і контролю інтелектуальних технологій залежно від економічних можливостей, політичних традицій та культурних уявлень про роль інновацій у суспільстві. Це створює різноманіття моделей етичного регулювання, які потребують філософського осмислення та порівняльного аналізу [3].

Одним із найбільш розвинених підходів є європейська модель регулювання, яка базується на пріоритеті прав людини та принципі превентивного контролю технологій. У країнах Європейського Союзу велика увага приділяється прозорості алгоритмічних систем, недопущенню дискримінації та забезпеченню підзвітності розробників. Регуляторні механізми спрямовані на мінімізацію ризиків ще на етапі створення технологій. Такий підхід дозволяє зберігати баланс між інноваційним розвитком і соціальною безпекою, хоча інколи він критикується за надмірну бюрократизацію процесів [11].

Інша модель формується у Сполучених Штатах Америки, де розвиток штучного інтелекту значною мірою визначається ринковими механізмами та активністю приватного сектору. Тут акцент робиться на стимулюванні інновацій, підтримці стартапів і наукових досліджень. Етичне регулювання часто має рекомендаційний характер і базується на співпраці між державою, бізнесом та академічною спільнотою. Такий підхід сприяє швидкому

технологічному прогресу, але водночас може створювати ризики нерівності та концентрації технологічної влади [8].

Особливий інтерес становить досвід Китаю, де штучний інтелект активно інтегрується у державні системи управління та економічного планування. Регулювання технологій у цій країні поєднує підтримку масштабних інноваційних програм із високим рівнем централізованого контролю. Така модель дозволяє швидко впроваджувати нові технології у різні сфери життя, проте викликає дискусії щодо захисту приватності та свободи особистості [3].

У країнах, що розвиваються, формування стратегій регулювання штучного інтелекту часто пов'язане з необхідністю подолання цифрової нерівності та забезпечення доступу до технологічних ресурсів. Тут етичні питання поєднуються з проблемами економічного розвитку, освіти та соціальної стабільності. Це підкреслює, що універсальної моделі регулювання не існує, а підходи мають враховувати конкретні соціальні умови.

Порівняльний аналіз різних національних стратегій дозволяє сформулювати компромісний підхід до етичного регулювання штучного інтелекту. Такий підхід передбачає поєднання підтримки інновацій із забезпеченням нормативних обмежень, спрямованих на захист людської гідності та соціальної справедливості. Важливим є створення гнучких механізмів регулювання, які здатні адаптуватися до швидких змін технологічного середовища [11].

Таким чином, національні стратегії етичного регулювання штучного інтелекту відображають різні моделі взаємодії між державою, ринком і суспільством. Їх порівняння дозволяє краще зрозуміти можливі ризики і перспективи технологічного розвитку. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу ролі філософії у формуванні етичних кодексів для

штучного інтелекту та вироблення більш універсальних нормативних принципів.

4.3 Роль філософії у формуванні етичних кодексів для технологій

Філософія відіграє важливу роль у формуванні етичних засад розвитку сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту. У ситуації стрімких інновацій саме філософський аналіз дозволяє осмислити фундаментальні питання, пов'язані з природою розумності, свободою, відповідальністю та межами технічного втручання у людське життя. Етичні кодекси, що регулюють використання інтелектуальних систем, часто спираються на концепції, сформовані у межах філософської традиції [9; 17].

Одним із ключових завдань філософії є уточнення нормативних принципів, які можуть бути застосовані у технологічному середовищі. Різні етичні теорії пропонують альтернативні підходи до оцінювання інновацій. Утилітаризм акцентує увагу на наслідках використання технологій і можливості підвищення загального добробуту. Деонтологічна етика підкреслює значення моральних обмежень і необхідність захисту людської гідності. Етика чеснот звертає увагу на вплив технологій на формування характеру та соціальних практик. Поєднання цих підходів сприяє створенню більш збалансованих етичних кодексів [2; 1; 9].

Філософія також виконує критичну функцію щодо технологічного оптимізму. Вона дозволяє поставити під сумнів уявлення про безумовний прогрес і звернути увагу на потенційні ризики цифровізації. Аналіз влади алгоритмічних систем, можливостей маніпуляції поведінкою або посилення соціальної нерівності сприяє формуванню більш відповідального ставлення до інновацій. У цьому сенсі філософія виступає як інструмент рефлексії, що допомагає суспільству усвідомлювати наслідки власного технологічного розвитку [8; 18].

Важливим аспектом є міждисциплінарний характер формування етичних кодексів. Філософи співпрацюють із інженерами, юристами, соціологами та політичними дослідниками для створення нормативних рекомендацій, які враховують як технічні можливості, так і соціальні наслідки використання штучного інтелекту. Така взаємодія дозволяє поєднати абстрактні моральні принципи з практичними механізмами регулювання [17].

Філософія також сприяє розвитку концепції відповідальної інновації. Вона передбачає, що технологічний прогрес має оцінюватися не лише за рівнем ефективності, але й за його впливом на свободу людини, культурну ідентичність та соціальну справедливість. У цьому контексті етичні кодекси виступають як засіб формування спільних цінностей у глобальному технологічному середовищі [11].

Таким чином, роль філософії у формуванні етичних кодексів для технологій полягає у створенні концептуального підґрунтя для відповідального розвитку штучного інтелекту. Вона допомагає поєднати інноваційні прагнення з гуманістичними орієнтирами та сприяє виробленню нормативних моделей взаємодії між людиною і технологіями. Це створює логічний перехід до узагальнення практичних аспектів використання штучного інтелекту та можливих сценаріїв його впливу на майбутнє суспільства.

4.4 Етична освіта та підготовка суспільства до співіснування зі штучним інтелектом

Поширення штучного інтелекту у різних сферах суспільного життя зумовлює необхідність переосмислення ролі освіти як ключового інструменту адаптації людини до технологічних змін. Технологічна трансформація не обмежується економічними або інституційними процесами, вона безпосередньо впливає на структуру мислення, форми

соціальної взаємодії та способи прийняття рішень. У цьому контексті етична освіта набуває стратегічного значення як засіб формування відповідального ставлення до інновацій [11].

Одним із базових напрямів підготовки суспільства до співіснування зі штучним інтелектом є розвиток цифрової грамотності. Йдеться не лише про технічні навички використання інформаційних технологій, але і про здатність критично оцінювати алгоритмічні процеси, усвідомлювати принципи функціонування інтелектуальних систем та розуміти соціальні наслідки їх застосування. Такий підхід сприяє зміцненню автономії особистості у цифровому середовищі та зменшує ризики маніпуляції інформацією [17].

У сучасних освітніх дискусіях дедалі частіше використовується поняття AI literacy, яке охоплює знання про можливості та обмеження штучного інтелекту, етичні дилеми його використання та потенційні трансформації ринку праці. Формування таких компетентностей є необхідним не лише для фахівців технічних галузей, але й для представників гуманітарних і соціальних професій. Це дозволяє створити більш збалансоване уявлення про технологічний розвиток і уникнути як технооптимізму, так і технологічного песимізму [18].

Важливу роль відіграє міждисциплінарний характер освіти. Філософія, соціологія, правознавство та когнітивні науки повинні поєднуватися з технічними дисциплінами для формування цілісного розуміння штучного інтелекту як соціокультурного феномену. Такий підхід відповідає концепції відповідальної інновації, згідно з якою технологічний прогрес має супроводжуватися моральною рефлексією та прогнозуванням можливих наслідків [9].

Окремого значення набуває проблема трансформації системи професійної підготовки. Автоматизація інтелектуальної праці змінює структуру зайнятості та потребує розвитку нових навичок, серед яких

критичне мислення, творчість, комунікативна компетентність і здатність до безперервного навчання. Освіта у цифрову епоху повинна орієнтуватися не лише на передачу знань, але і на формування здатності до адаптації у швидкозмінному технологічному середовищі [11].

Етична культура співіснування з інтелектуальними системами формується також через суспільний діалог. Публічні дискусії, науково популярні проєкти та медіа практики сприяють підвищенню рівня усвідомлення ризиків і можливостей штучного інтелекту. Це створює передумови для демократичного контролю над технологічним розвитком і запобігає концентрації влади у вузьких експертних колах.

Філософський вимір етичної освіти полягає у формуванні здатності до нормативного мислення. Людина повинна не лише користуватися технологіями, але і ставити питання про їхні межі, цілі та відповідність гуманістичним цінностям. У цьому сенсі освіта виступає як механізм інтеграції технологічного прогресу у моральний простір культури [17].

Таким чином, підготовка суспільства до співіснування зі штучним інтелектом є комплексним процесом, що охоплює розвиток цифрової грамотності, міждисциплінарної освіти та етичної рефлексії. Вона створює передумови для гармонійної інтеграції інновацій у соціальне життя і сприяє формуванню відповідального ставлення до технологічного майбутнього.

4.5 Оптимістичний сценарій співіснування людини і штучного інтелекту

Оптимістичний сценарій розвитку взаємодії між людиною і штучним інтелектом ґрунтується на припущенні, що інтелектуальні технології можуть стати важливим чинником гуманістичного прогресу. У цьому контексті штучний інтелект розглядається не як загроза людському існуванню, а як інструмент розширення когнітивних можливостей,

підвищення якості життя та вирішення глобальних проблем сучасності [3; 4; 11; 15; 17].

Однією з ключових переваг такого сценарію є автоматизація рутинної та небезпечної праці. Інтелектуальні системи здатні виконувати завдання, пов'язані з високим рівнем ризику або значним фізичним навантаженням, що дозволяє зменшити травматизм і підвищити ефективність виробничих процесів. Це створює передумови для трансформації ринку праці у напрямі розвитку творчих, дослідницьких і комунікативних професій.

Важливим аспектом оптимістичного сценарію є використання штучного інтелекту у сфері охорони здоров'я. Алгоритмічні системи можуть аналізувати великі обсяги медичних даних, сприяти ранній діагностиці захворювань та оптимізації лікування. Це відкриває можливості для підвищення тривалості і якості життя населення, а також для більш ефективного управління системами охорони здоров'я [11; 15; 17].

Штучний інтелект також здатний відігравати значну роль у вирішенні екологічних проблем. Інтелектуальні моделі прогнозування кліматичних змін, оптимізації енергоспоживання та управління природними ресурсами можуть сприяти формуванню більш сталих моделей розвитку. У цьому сенсі технології стають інструментом глобальної відповідальності та співпраці [4; 15; 17].

Оптимістичний сценарій передбачає формування нових форм когнітивного партнерства між людиною і технологіями. Штучний інтелект може підтримувати наукові дослідження, творчі процеси та освітні практики. У такій взаємодії технології не замінюють людський інтелект, а доповнюють його, створюючи можливості для синергії різних форм пізнання [11; 15; 17].

Особливого значення набуває розвиток етичних і правових механізмів регулювання технологій. У разі ефективного впровадження міжнародних стандартів, національних стратегій та освітніх програм штучний інтелект

може інтегруватися у соціальне життя без суттєвих конфліктів. Такий підхід дозволяє зберегти людський контроль над інноваціями та забезпечити їх відповідність гуманістичним цінностям [12; 17; 18].

Таким чином, оптимістичний сценарій співіснування людини і штучного інтелекту ґрунтується на ідеї відповідального технологічного розвитку. Він передбачає використання інтелектуальних систем як засобу розширення свободи, підвищення добробуту та зміцнення глобальної співпраці. Реалізація цього сценарію залежить від здатності суспільства поєднувати інноваційні прагнення з етичною рефлексією та нормативним регулюванням.

4.6 Песимістичний сценарій: ризики втрати контролю над штучним інтелектом

Поряд із оптимістичними прогнозами розвитку штучного інтелекту у сучасній філософії технологій існують і песимістичні сценарії, які звертають увагу на потенційні загрози, пов'язані зі зростанням автономності інтелектуальних систем. У межах цього підходу штучний інтелект розглядається як фактор, здатний суттєво трансформувати соціальні структури, політичні процеси та уявлення про свободу і відповідальність.

Одним із ключових ризиків є можливість поступової втрати людського контролю над алгоритмічними рішеннями. У ситуації, коли складні інтелектуальні системи приймають рішення на основі великих масивів даних і складних моделей прогнозування, виникає проблема пояснюваності та підзвітності. Людина може втрачати здатність повністю розуміти логіку функціонування технологій, що створює загрозу формування залежності від алгоритмічних процесів [3; 11; 17].

Іншим важливим аспектом є концентрація технологічної влади. Розвиток штучного інтелекту потребує значних ресурсів, що сприяє домінуванню великих корпорацій і державних структур у сфері цифрових інновацій. Така концентрація може призводити до нерівного доступу до технологій, посилення соціальної стратифікації та формування нових форм контролю над інформаційними потоками [8; 17; 18].

Песимістичний сценарій також пов'язаний із трансформацією ринку праці. Автоматизація інтелектуальної діяльності може призвести до зникнення певних професій і появи нових форм економічної залежності. У разі відсутності ефективних соціальних механізмів адаптації це може спричинити зростання безробіття, нерівності та соціальної напруги [4; 11; 15].

Особливе значення має проблема маніпуляції поведінкою людини. Інтелектуальні системи здатні аналізувати індивідуальні вподобання, формувати інформаційні середовища та впливати на процес прийняття рішень. Це створює ризики обмеження автономії особистості та формування прихованих механізмів управління у цифровому просторі [8; 17].

У філософському вимірі песимістичні прогнози також стосуються можливості зміни статусу людини у світі технологій. Якщо штучний інтелект перевищить людські когнітивні можливості у ключових сферах діяльності, виникне питання про роль людини як суб'єкта історичного розвитку. Це може призвести до переосмислення гуманістичних уявлень про унікальність людського розуму [3; 4; 18].

Водночас песимістичний сценарій не обов'язково означає неминучість негативних наслідків. Його значення полягає у тому, що він стимулює критичне осмислення технологічного прогресу та формування механізмів запобігання ризикам. Розвиток етичних стандартів, міжнародного співробітництва та освітніх програм може сприяти

збереженню балансу між інноваціями і соціальною стабільністю [3; 8; 17; 18].

Таким чином, ризики втрати контролю над штучним інтелектом підкреслюють необхідність відповідального ставлення до технологічного розвитку. Песимістичні прогнози виконують важливу аналітичну функцію, дозволяючи суспільству заздалегідь оцінювати можливі наслідки інновацій і формувати стратегії їх регулювання. Це створює підґрунтя для подальшого розгляду можливостей формування збалансованого сценарію співіснування людини і технологій у майбутньому.

4.7 Збалансований сценарій розвитку: пошук компромісу між можливостями і ризиками

Поряд із оптимістичними та песимістичними прогнозами розвитку штучного інтелекту у сучасній філософії технологій формується підхід, який можна охарактеризувати як збалансований або поміркований сценарій. Він ґрунтується на визнанні того, що інтелектуальні технології є водночас джерелом значних можливостей і потенційних загроз. Такий підхід передбачає необхідність поєднання підтримки інновацій із формуванням ефективних механізмів етичного і правового регулювання [3; 11; 17].

Збалансований сценарій виходить із припущення, що технологічний розвиток не є автономним процесом, незалежним від людських рішень. Навпаки, характер взаємодії між людиною і штучним інтелектом визначається соціальними інститутами, культурними цінностями та політичними стратегіями. Це означає, що майбутнє технологій значною мірою залежить від здатності суспільства відповідально управляти інноваціями [11; 17; 18].

Одним із ключових елементів такого підходу є формування системи багаторівневого регулювання. Вона включає міжнародні стандарти, національні стратегії, професійні етичні кодекси та механізми громадського контролю. Така структура дозволяє забезпечити гнучкість у реагуванні на технологічні зміни і водночас зберігати стабільність соціального порядку. Регулювання має бути спрямоване не на стримування інновацій, а на їх узгодження з принципами справедливості, безпеки і поваги до людської гідності [12; 17; 18].

Збалансований сценарій також передбачає розвиток нових форм співпраці між людиною і технологіями. Штучний інтелект може виступати як інструмент підтримки прийняття рішень, допомагаючи аналізувати складні дані і прогнозувати наслідки дій. Водночас остаточна відповідальність повинна залишатися за людиною, що дозволяє зберегти моральний вимір діяльності у цифровому середовищі [9; 11; 17].

Особливого значення набуває проблема трансформації освіти і професійної підготовки. Умови співіснування з інтелектуальними системами вимагають розвитку навичок критичного мислення, творчості та етичної рефлексії. Освіта повинна сприяти формуванню здатності адаптуватися до змін і усвідомлювати соціальні наслідки технологічного прогресу. Це дозволяє зменшити ризики технологічної залежності і забезпечити більш рівномірний розподіл можливостей [4; 11; 15].

У філософському вимірі збалансований сценарій передбачає переосмислення гуманістичних цінностей у контексті цифрової цивілізації. Людина зберігає центральну роль як носій моральної відповідальності, однак її взаємодія з технологіями набуває нових форм. Інтелектуальні системи стають частиною соціального середовища, що вимагає розвитку нових нормативних моделей співіснування [17; 18; 19].

Таким чином, збалансований сценарій розвитку штучного інтелекту ґрунтується на ідеї відповідального технологічного прогресу. Він поєднує

прагнення до інновацій із необхідністю врахування соціальних ризиків і моральних обмежень. Такий підхід створює підґрунтя для формування цілісної стратегії взаємодії між людиною і технологіями у майбутньому та логічно підводить до загальних висновків дослідження.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі було здійснено комплексний філософський аналіз етичності використання штучного інтелекту в умовах сучасного технологічного розвитку. Дослідження показало, що інтелектуальні технології виступають не лише інструментом підвищення ефективності соціальних процесів, але й чинником глибокої трансформації уявлень про розумність, свободу, відповідальність і моральний статус технічних систем.

Аналіз історико-філософських підходів до проблеми інтелекту дозволив встановити, що уявлення про розумність формувалися у межах гуманістичної традиції, яка підкреслювала унікальність людської свідомості та її соціальну природу. Розвиток штучного інтелекту ставить під сумнів абсолютність антропоцентричної моделі та стимулює формування нових концепцій суб'єктності. Водночас сучасні алгоритмічні системи залишаються технічними конструкціями, що не мають феноменального досвіду і моральної автономії у класичному розумінні.

Дослідження показало, що використання штучного інтелекту пов'язане з низкою етичних дилем, серед яких особливого значення набувають питання інструменталізації технологій, можливого надання прав інтелектуальним системам і меж гуманістичної етики. Порівняння із історичними формами експлуатації дозволило уточнити специфіку взаємодії людини з технічними агентами та підкреслити необхідність відповідального ставлення до технологічного прогресу.

Аналіз основних етичних теорій засвідчив, що утилітаризм, деонтологія та етика чеснот пропонують різні критерії оцінювання інновацій. Утилітаристський підхід дозволяє враховувати соціальні наслідки використання штучного інтелекту, деонтологічний підкреслює значення моральних обмежень і прав людини, а етика чеснот акцентує увагу на впливі технологій на формування характеру та соціальних практик.

Постгуманістичні концепції доповнюють ці підходи, пропонуючи переосмислення антропоцентричних уявлень у контексті цифрової цивілізації.

Дослідження нормативних аспектів використання штучного інтелекту показало, що ефективне регулювання технологій потребує поєднання міжнародних стандартів, національних стратегій і розвитку етичної освіти. Порівняльний аналіз різних моделей регулювання дозволив сформулювати ідею компромісного підходу, який забезпечує баланс між підтримкою інновацій та захистом соціальних інтересів.

Прогностичний аналіз сценаріїв розвитку взаємодії між людиною і штучним інтелектом засвідчив, що майбутнє технологічного прогресу не є детермінованим. Оптимістичні сценарії пов'язані з можливістю використання інтелектуальних систем для вирішення глобальних проблем і підвищення якості життя, тоді як песимістичні підкреслюють ризики втрати контролю, соціальної нерівності та трансформації автономії особистості. Збалансований сценарій передбачає формування відповідальних моделей співіснування, заснованих на поєднанні інноваційних прагнень із моральною рефлексією.

Таким чином, етичність використання штучного інтелекту визначається не лише рівнем технічного розвитку, але й здатністю суспільства формувати нормативні принципи взаємодії з технологіями. Філософія відіграє ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи концептуальне осмислення змін і сприяючи формуванню гуманістично орієнтованих стратегій технологічного майбутнього.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням аналізу морального статусу штучних агентів, розвитком міждисциплінарних підходів до регулювання інтелектуальних систем та дослідженням впливу цифрових технологій на трансформацію соціальної ідентичності. Це відкриває можливості для формування нових

філософських моделей взаємодії між людиною і технологіями у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Нікомахова етика / пер. з давньогр. Київ: Аквілон, 2018.
2. Бентам Дж. Вступ до засад моральності та законодавства / пер. з англ. Київ: Ніка-Центр, 2017. (для утилітаризму)
3. Бостром Н. Надінтелект: шляхи, небезпеки, стратегії / пер. з англ. Київ: Наш Формат, 2020.
4. Гарарі Ю. Н. Homo Deus. Коротка історія майбутнього / пер. з англ. Київ: Форс Україна, 2018.
5. Гегель Г. В. Ф. Філософія права / пер. з нім. Київ: Юніверс, 2019.
6. Декарт Р. Міркування про метод / пер. з фр. Київ: Юніверс, 2018.
7. Деннетт Д. Розум: від початку до кінця. Новий погляд на еволюцію свідомості / пер. з англ. Київ: Темпора, 2021.
8. Зубофф Ш. Епоха капіталізму спостереження / пер. з англ. Київ: Наш Формат, 2022.
9. Кант І. Основи метафізики моралі / пер. з нім. Київ: Юніверс, 2018.
10. Моравець Г. Діти розуму / пер. з англ. Київ: Темпора, 2020.
11. Рассел С. Сумісність людини і штучного інтелекту / пер. з англ. Київ: Лабораторія, 2022.
12. Сандел М. Справедливість. Як чинити правильно / пер. з англ. Київ: Наш Формат, 2019.

13. Серл Дж. Розум, мозок і програми: уявний експеримент «Китайська кімната» // Філософська думка. 2020. № 3. С. 45–67. (стаття з українським перекладом)
14. Сінгер П. Звільнення тварин / пер. з англ. Київ: Основи, 2019.
15. Тегмарк М. Життя 3.0: буття людини в епоху штучного інтелекту / пер. з англ. Київ: Наш Формат, 2019.
16. Тьюринг А. Обчислювальні машини і розум // Філософія техніки: антологія. Київ: Дух і літера, 2021. С. 112–130.
17. Флоріді Л. Етика інформації / пер. з англ. Київ: Темпора, 2021.
18. Фукуяма Ф. Наше постлюдське майбутнє / пер. з англ. Київ: Альпіна, 2019.
19. Харавей Д. Маніфест кіборгів / пер. з англ. Київ: Комубук, 2021.
20. Чалмерс Д. Свідомий розум: у пошуках фундаментальної теорії / пер. з англ. Київ: Темпора, 2020.